

H. de Zeeuw, *Boeren tussen riet, turf en adel. Duizend jaar Land van Vollenhove* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2021). 357 pp. ISBN 9789087049720.

DOI: 10.52024/gyaf4f09

Met dit boek biedt Henk de Zeeuw, een voormalig landbouwsocioloog, de lezer een fascinerend en bovendien goed leesbaar inzicht in de ontwikkeling van een plattelandsgemeenschap in de Kop van Overijssel door de eeuwen heen. De auteur combineert schijnbaar moeiteloos op zeer geraffineerde wijze sociaaleconomische geschiedenis, de sociaalpolitieke context van boeren, burgers en adel, aspecten van de culturele- en mentaliteitsgeschiedenis en landbouw- en waterstaatshistorische ontwikkelingen in een langetermijnperspectief. Dit brede perspectief voert de lezer van het ontstaan van het landschap, de eerste bewoning op de hogere oeverwallen en de keileembult in het midden van het Land van Vollenhove, via de eerste ontginningen van de hoger gelegen randzones vanuit een aantal hoven van de bisschop van Utrecht en diens leenmannen en de latere ontginning van de klei- en veengebieden, langs turfwinning, verarming en toenemend grootgrondbezit in de zestiende zeventiende eeuw, de effecten van watersnoodrampen en de voortdurende strijd tegen het water, van een agrarische groeiperiode na 1840 naar de intensivering van de landbouw en de ruilverkavelingen in de twintigste eeuw.

In de late middeleeuwen overheerste het gemengde bedrijf met akkerbouw en veeteelt, dat in de loop van de veertiende eeuw wat meer op de markt gericht raakte. Grootgrondbezitters – waaronder in eerste instantie de leenmannen van de bisschop en een drietal kloosters, waaronder Sint Janskamp (Sint Jansklooster) – gingen in toenemende mate ertoe over hun landerijen te verpachten. Vollenhove ontwikkelde zich – in de schaduw van het kasteel van de bisschoppen van Utrecht – als economisch centrum, waar sinds de veertiende eeuw vier jaarmarkten plaatsvonden, ingebed in een regionaal jaarmarktsysteem.

Vanaf het midden van de zestiende eeuw groeide het belang van de turfwinning in Noordwest-Overijssel als economische sector, voornamelijk aangewakkerd door de stijgende vraag naar brandstof in Holland. Deze activiteiten lieten blijvende sporen na in het landschap, zoals het ontstaan van het ribbenlandschap, waar rietteelt en visserij opkwamen. De wisselwerking tussen mens, natuur en landschap

komt hierin krachtig tot uitdrukking. De Tachtigjarige Oorlog en de economische malaise, volgend op de inval van de Münsterse en Franse troepen, stortten het Land van Vollenhove tussen 1650 en 1750 in een langdurige landbouwcrisis. Die werd nog verergerd door overstromingen en runderpestepidemieën die tussen 1713 en 1778 telkens weer de kop opstaken. Hierdoor verarmde de bevolking steeds verder en vertrokken sommige inwoners om elders hun geluk te beproeven.

Toch toonde de landbouwgemeenschap zich veerkrachtig: in de tweede helft van de achttiende eeuw leefde de veeteelt en de akkerbouw weer op. Daarentegen daalde de werkgelegenheid in de turfwinning, ook door een reeks stormvloed en die grote delen veen wegsloegen. De verarmde turfarbeiders vonden werk in de rietteelt, mandenmakerij en andere activiteiten. Met het dalen van de veenbodems en de grotere watertoevoer vanaf het Drentse plateau door de aanleg van kanalen ten behoeve van de turfwinning in Drenthe nam de wateroverlast toe, wat noopte tot intensiever waterbeheer en de inpoldering van kleine stukjes grond in de lagere veengebieden.

In de negentiende eeuw werd de veeteelt nog intensiever. Naast de teelt van graan kwam ook de aardappelteelt op. Dit had tevens zijn uitwerking op het uiterlijk van de negentiende-eeuwse boerderijen die nu nog in het landschap terug te vinden zijn, inclusief de verhoogde tasschuren met hun karakteristieke 'kamelenrug'-dak zoals deze nog in Giethoorn en andere laagveengebieden te vinden zijn. De dynamiek van de twintigste eeuw is in de laatste hoofdstukken bijna tast- en voelbaar. De opkomst van landbouwcoöperaties, op wetenschappelijke leest geschoeide bedrijfsvoering in de landbouw en de impact van de grote financiële crisis in de jaren dertig van de twintigste eeuw, die ook in het Land van Vollenhove tot grotere ontginningen in het kader van de tewerkstelling van werklozen leidde: als landbouwsocioloog weet de auteur deze maatschappelijke gebeurtenissen naadloos aan elkaar te rijgen. De naoorlogse periode werd gekenmerkt door de grote ontwikkelingen in de landbouw, gericht op productieverhoging en voedselzekerheid. Processen zoals ruilverkaveling, mechanisatie, schaalvergroting en specialisatie tekenden de stormachtige ontwikkeling van de landbouwsector. De Zeeuw weet in zijn laatste hoofdstukken ook treffend de 'grenzen aan de groei' en de toenemende spanning tussen landbouw en natuur te schetsen.

Daarmee is dit boek niet alleen een erg geslaagde 'micro-geschiedenis' van een lokale plattelandsgemeenschap die de door Fernand Braudel onderscheiden structuren, conjunctuur en evenementen over een lange termijn in samenhang weet te beschrijven. Het heeft – in het licht

van de huidige maatschappelijke debatten rondom de stikstofcrisis en de toekomst van de landbouw – voldoende actualiteitswaarde om van toegevoegde waarde te zijn in het doorgronden van de veerkracht en dynamiek in de Nederlandse landbouw. Door de eeuwen heen heeft deze zich bewezen, zo laat De Zeeuw prachtig zien. In ieder geval in het Land van Vollenhove.

Rudolf Bosch, Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe

Hein Klemann, *Haarlem! Een geschiedenis* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2023). 848 pp. ISBN 9789464550665.

DOI: 10.52024/ofsk9q77

Hein Klemann, hoogleraar in Rotterdam maar woonachtig in Haarlem, staat in zijn woonplaats bekend om de krantenrubriek “Uit de tijd”, waarin hij de Haarlemse inwoners periodiek een beknopt verhaal over de geschiedenis van hun stad voorschotelt. In *Haarlem! Een geschiedenis* neemt hij meer ruimte om de gehele geschiedenis van Haarlem op een rij te zetten. Het is daarbij voor het eerst in vele decennia dat Haarlem weer een actuele en samenhangende stadsgeschiedenis heeft. Het vormt een belangrijke bijdrage aan de Haarlemse historiografie, sinds de publicatie van *Deugd boven Geweld* uit 1995, waarin dankzij de bijdragen van verschillende auteurs allerlei aspecten van de Haarlemse geschiedenis in kaart zijn gebracht, maar niet tot een eenheid zijn gesmeed.⁸

Klemann verdeelt de Haarlemse geschiedenis in vijf tijdvakken: van de prehistorie tot het jaar waarop Haarlem stadsrechten kreeg (1245), de periode tot vlak voor de Opstand (1550), de tijd van de republiek, de (lange) negentiende eeuw (tot 1940), en de naoorlogse periode. De verschillende tijdvakken worden door drie belangrijke gebeurtenissen (het Beleg van Haarlem, de Franse Tijd en de Tweede Wereldoorlog) aan elkaar verbonden. Voor elk van de periodes zijn drie hoofdstukken geschreven over respectievelijk de economische aspecten, de politieke situatie en het culturele leven. Alleen voor de periode van na 1945 is hiervan afgeweken: alle onderdelen zijn daarin samengebracht in één hoofdstuk. Met deze aanpak kleurt Klemann alle relevante tijden en onderdelen van Haarlemse geschiedenis in.

8 G.F. van der Ree-Scholten et al., *Deugd boven geweld. Een geschiedenis van Haarlem, 1245-1995* (Hilversum 1995).